

Зростання капіталу комерційного банку шляхом залучення субординованого боргу

Клименко С.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика

Сімонян Л.А.

магістрант
Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика

У статті розглянуто можливості залучення субординованого боргу українськими банками з урахуванням специфіки розвитку кризи в цьому важливому секторі економіки. Рекомендовано використання гібридних капітальних інструментів, які дають змогу подовжити термін виконання боргових зобов'язань банку.

Ключові слова: капітал, субординований борг, гібридні капітальні інструменти.

Клименко С.А., Симонян Л.А. УВЕЛИЧЕНИЕ КАПИТАЛА КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА ПУТЕМ ПРИВЛЕЧЕНИЯ СУБОРДИНИРОВАННОГО ДОЛГА

В статье рассмотрены возможности привлечения субординированного долга украинскими банками с учетом развития кризиса в этом важном секторе экономики. Рекомендовано использование гибридных капитальных инструментов, которые позволяют продлить срок выполнения долговых обязательств банка.

Ключевые слова: капитал, субординированный долг, гибридные капитальные инструменты.

Klymenko S.O., Simonyan L.A. GROWTH THE COMMERCIAL BANK CAPITAL WITH THE WAY OF SUBORDINATE DEBT ATTRACTION

In the article studies the possibilities of subordinate debt obtainment for Ukrainian banks. The research takes into account the crisis progress in this important economic sector. It recommends the use of hybrid capital instruments, which help to long the credit fulfillment time.

Keywords: capital, subordinate debt, hybrid capital instruments.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Особливості негативних процесів у банківській системі України, які почалися в кризовому 2008 році, поставили перед нашими банками завдання стабілізування своєї діяльності за рахунок зростання банківського капіталу. Цьому може сприяти співпраця з потужними транснаціональними банківськими групами, зокрема на умовах залучення субординованого капіталу (боргу).

Залучення коштів на умовах субординованого боргу вигідніше, ніж інші методи збільшення капіталу, для банків з кількох причин. Головними серед них є такі: субординовані зобов'язання менш ризиковані, ніж інші акції банку, оскільки мають нижчий рівень доходності та є дешевшим, ніж емісія акцій, джерелом формування банківського капіталу; проценти за субординованим боргом сплачуються за рахунок збільшення валових витрат; боргові зобов'язання не надають їх власникам права на управління банком, тобто не

виникає загрози втрати акціонерами контролю над банківською установою; механізм залучення грошових коштів на умовах субординованого боргу простіший, ніж застосовуваний під час емісії акцій; формування капіталу шляхом емісії субординованих зобов'язань та цінних паперів сприяє підвищенню прибутковості акцій, якщо доход від розміщення коштів перевищує витрати, пов'язані з їх запозиченням; залучення коштів на умовах субординованого боргу є більш прийнятним для банків також з огляду на складну економічну ситуацію в Україні, за якої банківським установам проблематично розміщувати акції, оскільки їх придбання є можливим лише за рахунок власних коштів акціонерів (засновників).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Капіталізація банківської системи є об'єктом дослідження таких зарубіжних та українських вчених і практиків, як К.Дж. Барлтруп, Д. Мак-Нотон [4; 8], В.В. Коваленко, В.П. Прадун [7], П.С. Роуз [10], Л.О. Примостка [9].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є вивчення можливості для середнього за показниками українського банку залучення додаткового капіталу у вигляді субординованого боргу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зростання активів банку у передкризові роки відбувалося завдяки динамічному зростанню ресурсної бази АТ «Акцент». Протягом 2017 року банк упроваджував нові банківські послуги й продукти, що сприяло залученню на обслуговування значної кількості контрагентів різних груп. В рамках реалізації депозитної програми клієнтам пропонувалися різноманітні види вкладів як у національній, так і в іноземних валютах з вигідними для вкладників умовами, схемами виплати відсотків та переліком додаткових послуг. Все це сприяло диверсифікації клієнтської бази та зведенню до мінімуму впливу на стабільність ресурсної бази незначної групи великих клієнтів. За 2017 рік кошти клієнтів збільшились у 2,73 рази (з 367,71 млн. грн. до 1 003,5 млн. грн.), що свідчить про зростання довіри до банку як юридичних осіб, так і населення.

Зазначене зростання коштів клієнтів відбулося насамперед за рахунок таких складових: збільшення залишків на поточних рахунках юридичних осіб у 6,47 разів, або на 86,91 млн. грн. (з 15,9 млн. грн. до 102,8 млн. грн.); збільшення депозитів юридичних осіб у 2,4 разів, або на 270,6 млн. грн. (з 193,7 млн. грн. до 464,3 млн. грн.); збільшення депозитів (вкладів) фізичних осіб у 2,8 разів, або на 277,3 млн. грн. (з 157,9 млн. грн. до 435,1 млн. грн.). Станом на 31 грудня 2017 року банк мав у розпорядженні залучені клієнтські кошти з такою структурою: залишки на поточних рахунках юридичних осіб склали 10,3% (станом на 31 грудня 2016 року – 4,33%); залишки на поточних рахунках фізичних осіб склали 2,3% (станом на 31 грудня 2016 року – 2,67%); депозити юридичних осіб склали 46,3% (станом на 31 грудня 2016 року – 52,71%); депозити фізичних осіб склали 41,1% (станом на 31 грудня 2016 року – 40,29%).

Станом на 31 грудня 2017 року регулятивний капітал банку (розрахований за методикою Національного банку України) перебував у межах нормативного значення, встановленого НБУ, складаючи 134 млн. грн., що на 39,2 млн. грн. більше, ніж станом на кінець дня 31 грудня 2016 року. Зазначене зростання регулятивного капіталу відбулося за

рахунок збільшення статутного капіталу на 30 млн. грн., розподілу прибутку, отриманого у 2006 році, а також прибутку, що є результатом діяльності банку у звітному році. Наведені вище орієнтири перекреслені «особливим» розвитком фінансової кризи в Україні. Отже, АТ «Акцент» досліджує можливості залучення субординованого капіталу, що є складовою додаткового капіталу банку. Додатковий капітал має менш постійний характер порівняно з основним капіталом банку, його розмір піддається змінам. Як капітал другого рівня він складається з таких елементів, як резерви під стандартну заборгованість інших банків, резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків, результати переоцінки статутного капіталу з урахуванням індексу девальвації чи ревальвації гривні, результати переоцінки основних засобів, прибуток поточного року, субординований борг, що враховується до капіталу (субординований капітал). Остання складова капіталу включає кошти, залучені від юридичних осіб (як резидентів, так і нерезидентів) у національній та іноземних валютах на умовах субординованого боргу, звичайних незабезпечених боргових капітальних інструментів (складових елементів капіталу), які, відповідно до угоди, не можуть бути взяті з банку раніше ніж через п'ять років, а в разі банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів. Сума таких коштів, включених до капіталу, не може перевищувати 50% розміру основного капіталу зі щорічним зменшенням на 20% від його первісної вартості протягом п'яти останніх років дії угоди. Задля запозичення коштів на довгостроковій основі банки вдаються до емісії довгострокових цінних паперів (боргових зобов'язань). Як передбачено Базельською угодою про міжнародні стандарти капіталу, випуск таких паперів банки можуть використовувати для збільшення сукупного капіталу, адже зазначені зобов'язання мають характер або субординованих (тобто підпорядкованих), або зобов'язань другої черги. Це означає, що в разі ліквідації банку сукупні зобов'язання мають погашатися після розрахунків зі вкладниками та кредиторами, але перед розрахунками з акціонерами. В контексті фінансового обліку субординований капітал є зобов'язаннями банку, але йому властиві ознаки власного капіталу. В разі погіршення фінансового становища банку-боржника виплата процентів інвесторам може (якщо це передбачене уго-

дою) призупинитися, в разі ліквідації банку власники субординованого капіталу отримують свої кошти лише після погашення претензій вкладників та кредиторів, але перед розрахунками з акціонерами; можливе переведення (конвертування) субординованого капіталу до категорії статутного (в установленому чинним законодавством порядку).

Водночас залучення коштів на умовах субординованого боргу має недолік: не всі банки можуть сповна користуватися зазначеним джерелом капіталу, адже воно наповнюється лише за наявності довіри інвесторів до країни та конкретного банку. Міжнародна рейтингова агенція "Fitch" у роки, що передували глобальній фінансовій кризі (кінець 2008 року), присвоїла Україні довгостроковий та короткостроковий валютні рейтинги на рівнях «В-» і «В» відповідно, а також довгостроковий рейтинг зобов'язань у місцевій валюті на рівні «В-». Сьогодні рейтинги держави та фінансових інститутів значно гірші.

Експерти агенції пов'язують порівняно низькі рейтинги нашої країни з її економічним станом, макроекономічною та політичною нестабільністю, реструктуризацією боргу, а також повільним перебігом структурних реформ. Зазначений вище спосіб формування капіталу впливає на співвідношення власного та залученого й позиченого капіталів. Він може справляти негативний вплив також на фінансову стійкість банку та курс його акцій. Законом України «Про банки і банківську діяльність» [1] спеціалізованим банкам (за винятком «Ощадбанку») забороняється залучати вклади (депозити) фізичних осіб в обсягах, що перевищують 5% капіталу банку. Оскільки капітал банку, як зазнача-

ється в Законі, є залишковою вартістю активів банку після врахування всіх його зобов'язань, то збільшення останніх (зокрема, за рахунок субординованого боргу) впливає на співвідношення власних та залучених коштів.

Висновки з цього дослідження. За економічною сутністю субординовані зобов'язання є для банку позичковими грошовими коштами, які потрібно повертати власникам. З огляду на досить тривалий строк використання зазначених коштів та можливість їх конвертування (зокрема, на акції банку) такі позичкові кошти прирівнюються до власних. Банки можуть погашати попередній борг за рахунок нового, користуючись цим джерелом коштів необмежено довго.

Кошти, залучені на умовах субординованого боргу, можуть включатися до капіталу банку після отримання дозволу Національного банку України в разі їх відповідності таким критеріям: вони є безпечними, субординованими та повністю сплаченими, не можуть бути погашені за ініціативою власника, можуть вільно брати участь у покритті збитків без висунення банку вимоги щодо припинення торговельних операцій, дають можливість відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дає змогу банку здійснити такі виплати. Відповідно до вимог Національного банку України банки, строк діяльності яких не менше одного року (задля підвищення рівня капіталізації), можуть залучати незабезпечені кошти юридичних осіб (резидентів і нерезидентів) (далі – інвестор) у грошовій формі, як у національній, так і в іноземній вільноконвертованій валюті та групи класифікатора іноземних валют Національного банку на умовах субординованого

Таблиця 1

Прогноз звіту про власний капітал на 2019 рік АТ «Акцент», тис. грн.

№	Назва статті	Статутний капітал	Емісійні різниці	Резерви та інші фонди, зокрема субординований борг	Резерви переоцінки	Нерозподілений прибуток	Σ
1	Залишок на 1 січня 2019 року	57 000	3 365	4 493	16 162	14 704	95 724
2	Субординований борг	–	–	55 000 = 5 000 + + 50 000	–	–	
3	Залишок на 1 січня 2020 року	57 000	7 000	55 000	26 000	10 000	155 000

боргу з подальшим зарахуванням цих коштів до капіталу банку (капіталу 2 рівня).

Залучення коштів на умовах субординованого боргу задля зарахування цих коштів до капіталу банку може здійснюватися у вигляді кредитів (депозитів) від банків та депозитів інших юридичних осіб (небанківських установ). Мінімальна сума залучених коштів на умовах субординованого боргу для врахування цих коштів у розрахунок капіталу банку становить 100 тис. грн. Банк має право залучати кошти на умовах субординованого боргу в іноземній валюті, якщо ним отримано письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій з валютними цінностями щодо залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України або міжнародних ринках.

В разі залучення коштів на умовах субординованого боргу від нерезидентів в іноземній валюті угода про залучення коштів на умовах субординованого боргу підлягає обов'язковій реєстрації в Національному банку України відповідно до Положення про порядок реєстрації договорів, які передбачають виконання резидентами боргових зобов'язань перед нерезидентами за залученими від нерезидентів кредитами, позиками в іноземній валюті [7]. Реєстрація має бути здійснена до часу фактичного одержання банком коштів на умовах субординованого боргу.

Кошти, залучені на таких умовах, включають до розрахунку капіталу після дати прийняття комісією Національного банку рішення України про надання дозволу. Якщо кошти на цих умовах залучені в іноземній валюті, то для визначення розміру субординованого боргу, що має враховуватися до капіталу банку, вони перераховуються в гривні за офіційним курсом гривні щодо іноземних валют, установленим Національним банком України на дату зарахування коштів на кореспондентський рахунок банку-боржника, а їх розмір фіксується в дозволі.

Кошти, залучені на умовах субординованого боргу, включають до капіталу банку в розмірі відповідно до наданого дозволу, але не більше за суму, яка обліковується на відповідному рахунку з урахуванням строку, що залишився до дати погашення. Якщо на умовах субординованого боргу кошти залучені строком на п'ять років, то сума субординованого боргу включається до капіталу банку зі щорічним зменшенням розміру цих коштів на 20% від їх первісного розміру на кінець кожного річного періоду за таким графіком.

Кошти, залучені на умовах субординованого боргу строком понад п'ять років, включають до розрахунку суми капіталу банку в період, що перевищує п'ять років, у повній сумі, в останні п'ять років дії угоди – за графіком, наведеним у табл. 2. Розмір коштів, залучених на умовах субординованого боргу, що включається до розрахунку капіталу банку, визначається за належною формою звітності, яка подається банком-боржником до Національного банку України. Територіальне управління Національного банку України (або структурний підрозділ центрального апарату Національного банку, який безпосередньо здійснює нагляд за банком-боржником) подає акт перевірки та свої пропозиції до комісії Національного банку України про скасування дозволу [5].

Таблиця 2

Визначення субординованого боргу як складової капіталу банку

Строк дії угоди	Σ, що включається до капіталу, %
Від 5 до 4 років	100
Від 4 до 3 років	80
Від 3 до 2 років	60
Від 2 до 1 року	40
Менше, ніж 1 рік	20

Від дати прийняття рішення комісією Національного банку України про скасування дозволу сума залучених коштів, що врахована до капіталу банку на умовах субординованого боргу, не враховується до капіталу банку 2 рівня. За Базельською угодою капітал банку складається з елементів капіталу 1 та 2 рівнів, які певною мірою лімітуються та обмежуються. Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» до банківського капіталу входять основний та додатковий капітали [1]. Другий різновид капіталу не повинен бути більшим за основний та включає гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти та субординований борг. Максимальна сума субординованого строкового боргу обмежується 50% суми елементів капіталу 1 рівня.

Основні стратегічні цілі АТ «Акцент» з управління ризиками такі: ризики повинні перебувати в межах рівня толерантності, установленого Спостережною радою банку; рішення з прийняття ризиків повинні відповідати стратегічним завданням банківської діяльності, бути конкретними та чіткими; сподівана прибутковість повинна компенсувати прийнятий ризик; розподіл капіталу повинен

відповідати розмірам ризиків, що виникають у банку; стимулювання високих результатів діяльності має відповідати рівню толерантності до ризику. Звітнього року банк виконав вимоги щодо економічних нормативів. Норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2) склав 11,51%, норматив адекватності основного капіталу (Н3) – 6,73%.

Серед гібридних (борг/капітал) капітальних інструментів є такі, яким властиві ознаки й акціонерного капіталу, й боргу. Ці інструменти в різних країнах мають певні відмінності. Проте основні критерії, яким вони відповідають, однакові: гібридні капітальні інструменти є незабезпеченими, субординованими та повністю сплаченими; вони не можуть бути погашеними з ініціативи власника (або без попереднього дозволу на це наглядового органу), гібридні капітальні інструменти можна вільно використовувати для покриття збитків, не висуваючи банку вимог щодо

припинення торгових операцій; капітальний інструмент (на відміну від дивідендів або простого акціонерного капіталу та подібно до кумулятивних привілейованих акцій) передбачає можливість відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати процентів, якщо рівень прибутковості банку не дає змогу зробити такі виплати. Норми чинного українського законодавства не містять чіткого переліку видів гібридних капітальних інструментів, проте визначають критерії, яким вони мають відповідати. Ці критерії практично узгоджуються з Базельською угодою про капітал [10]. Національний банк залежно від економічного становища країни, стану світових фінансово-кредитних та валютних ринків і змін курсу національної валюти може переглядати мінімальний розмір регулятивного капіталу. Для банків установлюється перехідний період нарощування капіталу відповідно до програм капіталізації, які розроблені банками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III (з наступними змінами). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Інструкція «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні»: Постанова Правління НБУ від 28 серпня 2001 року № 368, зі змінами і доповненнями. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
3. Афанасьев А.В. Планирование структуры капитала. Банковская справа. 2010. № 2. С. 23–28.
4. Барлтроп К.Дж., МакНотон Д. Интерпретирование финансовой отчетности (Организация работы в банках). Т. 2. Москва, 2012. 268 с.
5. Васюренко О.В., Волохата К.О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків. Київ, 2016. 463 с.
6. Марцин В.С. Особливості механізму регулювання фінансово-кредитної діяльності банків на базі капіталізації. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 11. С. 87–97.
7. Коваленко В.В., Прадун В.П. Оцінка впливу монетарної та регуляторної політики центрального банку на розвиток банківського капіталу. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 6. С. 16–27.
8. МакНотон Д. Укрепление руководства и повышение чувствительности к переменам (Организация работы в банках). Т. 1. Москва, 2012. 189 с.
9. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку. Київ, 2017. 280 с.
10. Роуз П.С. Банковский менеджмент. Москва, 2016. 768 с.

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy "Pro banky i bankivskju dijalnist" vid 07.12.2000-III (z nastupnymy zminamy). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Instrukcija "Pro porjadok reguljuvannja dijalonisti bankiv v Ukraini" (Postanova Pravlinnja NBU vid 28.08.2001 № 36, zi zminamy i dopovnennjamy). URL: <http://www.bank.gov.ua>.
3. Afanasjev A.V. (2010) Planuvannja struktury kapitalu. [The capital structure planning] Bankivskja sprava. No. 2. P. 23–28.
4. Baltrop K. Dzh., MakNoton D. (2012) Interpretirovaniye finansovoy otchetnosti (Organizatsiya raboty v bankakh) [Financial accounts interpretation (Bank work organization)]. Vol. 2. Moscow (in Russian).
5. Vasjurenko O.V., Volokhata K.O. (2016) Ekonomichnyj analiz dijalonisti komercijnykh bankiv [Economic analysis of commercial banks works]. Kyiv (in Ukrainian).
6. Marcyn V.S. (2016) Osoblyvosti mekhanizmu reguljuvannja finansovo-kredytnoji dijalonisti bankiv na bazi kapitalizaciji. [Peculiarities of finance-credit bank work on the capitalization base] Aktualni problemy ekonomiky. No. 11. P. 87–97.

7. Kovalenko V.V., Pradun V.P. Ocinka vplyvu monetarnoji ta reguljatornoji polityky centraljnogo banku na rozvytok bankivskogo kapitalu. [Estimation of monetary and regulator politics of central bank for bank capital development] Aktualjni problemy ekonomiky. No. 6. P. 16–27.

8. MakNoton D. (2012) Ukreplenije rukovodstva i povyshenije chuvstvitelnosti k peremenam (Organizatsiya raboty v bankakh) [The direction strengthening and growth of the sensibility to changes (Bank work organization)]. Vol. 1. Moscow (in Russian).

9. Rous P.S. (2016). Bankovskij menedjment. [Bank management] Moscow (in Russian).

10. Primostka L.O. (2017) Finansovij menedzhment u banku [Finance management for banks]. Kyiv (in Ukrainian).